

Дмитро СЕЛІХОВ,
професор кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

В умовах сучасних викликів внутрішньо переміщені особи (ВПО) опинилися серед найбільш вразливих категорій населення України. Вимушене переміщення внаслідок збройної агресії російської федерації, економічна нестабільність та наслідки пандемії COVID-19 поставили їх перед численними соціальними та правовими проблемами. Основною з них є інтеграція в нові громади та забезпечення основоположних прав і свобод, гарантованих державою [1, с. 34-39].

Соціальний захист ВПО є ключовою складовою державної політики, спрямованої на задоволення їхніх базових потреб і створення умов для адаптації до нових реалій. Конституція України, яка гарантує право на соціальний захист для всіх громадян, включаючи ВПО, закладає правову основу для розробки спеціальних механізмів підтримки [2]. Водночас ця конституційна норма потребує ефективної імплементації через відповідні закони та адміністративні заходи.

Однак нинішні обставини виявили значні прогалини в існуючій системі соціального захисту. Масова внутрішня міграція через воєнні дії, фінансова криза та перевантаженість системи охорони здоров'я створюють додаткові виклики. Ці фактори вимагають негайного перегляду та вдосконалення правових і організаційних підходів для забезпечення ефективної підтримки ВПО.

Дослідження соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є критично важливим у сучасних умовах, оскільки ця проблема виходить за межі суто гуманітарного аспекту. Забезпечення ефективної підтримки ВПО сприяє соціальній стабільності, економічному розвитку та укріпленню національної безпеки. Надання відповідної допомоги ВПО зменшує ризики соціального напруження, стимулює інтеграцію громадян у нові громади та створює умови для їхнього повноцінного життя. У цьому контексті роль конституційного права є ключовою, адже воно формує базис для впровадження дієвих механізмів соціального захисту.

Правова база, що забезпечує соціальний захист ВПО в Україні, ґрунтується на комплексі конституційних норм, законодавчих актів та

підзаконних документів. Конституція України є головним джерелом гарантій у цій сфері. Стаття 46 Конституції забезпечує право громадян на соціальний захист у випадках втрати працездатності, безробіття, втрати годувальника, а також у старості або за інших обставин, передбачених законом [2]. Це положення є основою для формування відповідних законодавчих та адміністративних заходів, спрямованих на підтримку ВПО.

Крім того, Стаття 25 Конституції України гарантує, що громадяни не можуть бути примусово вигнані за межі країни чи видані іншій державі [2]. Це положення має принципове значення для ВПО, оскільки забезпечує їхнє право залишатися на території України та отримувати необхідний захист.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» є спеціальним нормативним актом, який визначає правовий статус ВПО, механізми забезпечення їхніх прав і свобод, а також обов'язки державних органів у цьому напрямі [3]. Він встановлює чіткі гарантії, спрямовані на підтримку життєдіяльності ВПО, а також зобов'язує державу створювати умови для їхньої інтеграції в суспільство.

Таким чином, конституційне право та відповідна законодавча база забезпечують фундамент для підтримки внутрішньо переміщених осіб, однак подальше вдосконалення механізмів реалізації цих норм залишається нагальною потребою.

Основні положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначають правовий статус ВПО та процедуру його отримання, встановлюють гарантії соціального захисту, включаючи забезпечення житлом, медичними послугами, освітою та працевлаштуванням, регламентують порядок надання соціальної допомоги і компенсацій, а також забезпечують доступ до державних та муніципальних послуг. Окрім цього закону, соціальний захист ВПО регулюється іншими законодавчими актами, що охоплюють різні аспекти соціальної політики, охорони здоров'я, освіти та працевлаштування. Зокрема, Закон України «Про соціальні послуги» визначає порядок надання соціальних послуг, включаючи допомогу ВПО, Закон України «Про охорону здоров'я» регулює надання медичних послуг, а Закон України «Про зайнятість населення» передбачає заходи для підтримки працевлаштування ВПО. Підзаконні акти, ухвалені Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади, деталізують процедури й механізми реалізації соціального захисту, наприклад, порядок надання адресної допомоги для покриття витрат на проживання, включаючи оплату житла, процедури надання гуманітарної допомоги, а також заходи щодо інтеграції ВПО в місцеві громади, такі як програми соціальної адаптації та професійної перепідготовки [6, с. 151-155]. Значну роль у забезпеченні соціального захисту ВПО відіграють місцеві органи влади, які здійснюють надання соціальних послуг на місцевому рівні, організовують заходи для інтеграції ВПО в нові громади та співпрацюють із громадськими організаціями для ефективнішої реалізації державної політики.

Громадські організації відіграють важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб, надаючи їм широкий спектр послуг, таких як юридична допомога, психологічна підтримка та гуманітарна допомога. Завдяки тісній співпраці з державними органами ці організації сприяють ефективнішій реалізації соціальних програм і забезпечують більшу доступність послуг для ВПО. Однак попри існування комплексної правової бази, реалізація соціального захисту ВПО стикається з низкою проблем. Серед них – недофінансування соціальних програм, бюрократичні перепони, недостатня координація між органами влади та обмежений доступ до інформації, яка дозволила б ВПО краще реалізовувати свої права.

Для вирішення цих проблем необхідно вжити низку заходів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання та практичної реалізації механізмів підтримки. Передусім слід підвищити рівень фінансування програм соціального захисту ВПО, забезпечивши їх сталість та доступність. Важливо також спростити процедури отримання допомоги та послуг, зробивши їх менш обтяжливими для громадян. Підвищення координації між державними органами та громадськими організаціями дозволить ефективніше реалізовувати програми підтримки. Крім того, необхідно проводити інформаційні кампанії, які підвищать обізнаність ВПО про їхні права та можливості.

Таким чином, правові основи соціального захисту ВПО в Україні охоплюють широкий спектр конституційних норм, законів і підзаконних актів, які забезпечують їх права та підтримку. Проте сучасні виклики, зокрема економічна нестабільність і соціальні проблеми, обумовлюють необхідність подальшого вдосконалення цих механізмів для забезпечення дієвого та комплексного соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Збройна агресія російської федерації стала головною причиною масового переміщення населення в межах України, що значно ускладнило реалізацію соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [5, с. 189-195]. Руйнування житлового фонду, інфраструктури та закладів соціальної сфери змусило тисячі громадян залишити свої домівки, створивши значний тиск на державну систему підтримки. Основними викликами стали нестача житла, фінансові труднощі та необхідність надання психологічної підтримки. Обмежений доступ ВПО до житлового фонду перешкоджає їхній інтеграції в нові громади, а збільшення витрат на соціальну підтримку спричиняє фінансовий тиск на бюджет. Крім того, багато переселенців потребують психологічної допомоги через пережиті втрати та травми.

Економічна нестабільність в Україні ще більше посилює ці проблеми [5, с. 189-195]. Високий рівень інфляції знижує реальну вартість соціальної допомоги, що ускладнює задоволення базових потреб ВПО. Водночас безробіття залишається високим, зменшуючи фінансову незалежність переселенців і створюючи додаткові перешкоди для їхньої інтеграції. Обмежені ресурси державного бюджету призводять до недофінансування соціальних програм, що послаблює систему підтримки.

Пандемія COVID-19 також внесла суттєві корективи, створивши нові виклики для забезпечення соціального захисту ВПО [4, с. 68-73]. Перевантаженість системи охорони здоров'я ускладнила доступ до медичних послуг, а карантинні обмеження посилили соціальну ізоляцію переселенців. Пандемія також спричинила зростання безробіття, що ще більше ускладнило економічну ситуацію серед ВПО.

Таким чином, сучасні виклики вимагають перегляду підходів до забезпечення соціального захисту ВПО, зокрема шляхом посилення фінансування, підвищення доступності житла, забезпечення працевлаштування та інтеграції переселенців у нові громади [4, с. 68-73].

Державні органи влади, зокрема Міністерство соціальної політики України, відповідають за розробку та впровадження програм соціального захисту ВПО. Місцеві органи влади реалізують ці програми на місцевому рівні, забезпечуючи доступ ВПО до житла, медичних послуг, освіти та інших соціальних послуг.

Конституційний Суд України відіграє ключову роль у тлумаченні та забезпеченні дотримання конституційних норм, які регулюють соціальний захист внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Його рішення стають важливим інструментом захисту прав ВПО, гарантують відповідність законодавчих і адміністративних актів основним конституційним положенням та сприяють утвердженню соціальної справедливості.

Громадські організації також вносять вагомий вклад у реалізацію конституційних гарантій. Вони надають юридичну допомогу, психологічну підтримку, гуманітарну допомогу, а також активно сприяють інтеграції ВПО у нові громади. Їх діяльність є важливим доповненням до зусиль державних органів, підвищуючи ефективність соціальної підтримки.

Соціальний захист ВПО є одним із ключових завдань держави в умовах сучасних викликів, таких як збройний конфлікт, економічна нестабільність і наслідки пандемії COVID-19. Конституційні норми, законодавча база та діяльність державних і громадських організацій формують правову основу для забезпечення прав та підтримки ВПО. Однак ефективна реалізація цих гарантій потребує адаптації до нових умов, викликаних сучасними кризами.

Для покращення системи соціального захисту ВПО необхідно вжити таких заходів:

- збільшення фінансування програм соціального захисту та забезпечення їх стабільності;
- спростування процедур доступу до допомоги та послуг, щоб зробити їх більш доступними для ВПО;
- посилення координації між державними органами та громадськими організаціями для підвищення ефективності реалізації соціальних програм;
- інформаційні кампанії, які сприятимуть підвищенню обізнаності ВПО про їхні права та можливості отримання допомоги;
- розробка спеціалізованих програм, що враховують унікальні потреби ВПО і відповідають сучасним викликам.

Ефективне забезпечення соціального захисту ВПО є не лише гуманітарним завданням, а й важливим фактором національної безпеки та соціальної стабільності. Удосконалення правових механізмів і практичних підходів до реалізації конституційних гарантій сприятиме покращенню умов життя ВПО, їх інтеграції в громади та загальному зміцненню державної системи соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Наливайко Л., Орешкова А. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 34–39.
2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 01.01.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: станом на 30.12.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
4. Бочек О. Внутрішньо переміщені особи: особливості визначення в законодавстві України. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 68-73.
5. Бакай В. Особливості впливу міграційної політики на розвиток продуктивних сил суспільства за умов війни. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 4. С. 189-195.
6. Наливайко І. Роль держави у забезпеченні соціальних стандартів та гарантій: теоретико-правові аспекти та світовий досвід. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (123). С. 151-155.

Олена СОЛДАТЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВРУЧЕННЯ ОСОБИ
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В РАЗІ НЕВСТАНОВЛЕННЯ
ЇЇ МІСЦЯ ЗНАХОДЖЕННЯ**

Повідомлення про підозру є важливим і багатогранним інститутом кримінального процесуального права, закріпленим у статтях 276-279 КПК України, що визначають порядок притягнення особи до кримінальної відповідальності на етапі досудового розслідування [1].

Деякі науковці вважають, що повідомлення про підозру є водночас процесуальним рішенням і процесуальним актом, який ухвалюється на основі доказів щодо вчинення особою кримінального правопорушення слідчим за погодженням із прокурором або іншим уповноваженим суб'єктом [2, с. 117].